

Hvorfor graver vi?

Synspunkter fra en byhøj i Syrien

Mette Marie Hald, forsker, ph.d., Danmarks Oldtid/Naturvidenskab, Nationalmuseet & Tim B.B. Skuldbøl, adjunkt, ph.d., Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet

Denne artikels forfattere har gennem mere end et årti arbejdet på udgravningen af byhøjen Tell Brak i Syrien, som er en forskningsudgravning. Vi spørger ikke "hvorfor grave" i almindelighed, men hvorfor vi graver i særdeleshed. Ethvert arkæologisk projekt, uanset om det er støttet af forskningsmidler eller er en bygherrebetalt nødudgravning, bør stille sig samme spørgsmål og fokusere sin virksomhed derefter.

Indledning

Temaet for dette nummer er "hvorfor grave?" Men spørgsmålet for os er ikke "hvorfor grave", men hvorfor vi graver, og hvordan vi graver. Vi er af den, måske kontroversielle holdning, at der bør graves. Vi mener dog også, at der skal graves med omtanke. Arkæologer graver alle, for at afklare en problemstilling eller besvare centrale spørgsmål om fortiden. Dette gælder både for det, som nogle kalder en forskningsudgravning, og det som kaldes en rednings- eller nødudgravning. I realiteten er forskellen på en redningsudgravning og en forskningsudgravning i Mellemøsten, blot at redningsudgravningen ofte har en vis tidsbegrænsning. Her skal berettes om, hvorfor vi graver på en byhøj i Syrien, hvordan det foregår, og hvilke tanker vi gør os om arbejdets karakter. Men først lidt om hvorfor vi arbejder i Mellemøsten.

Mange arkæologer graver i Mellemøsten for at besvare konkrete spørgsmål om vores fælles fortid. Vi, der arbejder i området, graver desuden, fordi vi kan fordybe os i en problemstilling og i et materiale, selv om dette materiale ikke nødvendigvis står for at blive ødelagt. Men vi arbejder her også, fordi den Nære Orient er civilisationens vugge. Det er her, hvor verdens første landbrugs-samfund, verdens første byer og verdens tidligste politiske systemer så dagens lys. Det handler om vores fælles globale kulturarv og hele menneskehedens historie – intet mindre. Vi finder det derfor både naturligt og nødvendigt at grave. Ved at engagere os i Mellemøsten er vi med til at sætte vores præg på vores fælles fortid. Jamen hvorfor skal vi så ikke grave? Og hvorfor skulle vi ikke

være med til at kaste nyt lys over nogle af verdens tidligste samfund?

Vi vil gerne med det samme gøre det klart, at arkæologer, som arbejder i den Nære Orient, ikke bærer rundt på den hvide mands byrde – de udenlandske udgravninger i Syrien er ikke (længere) et udslag af britisk overherredømme, men foregår i et tæt samarbejde med de lokale myndigheder og museer og med deltagelse af lokale arkæologer og forskere. De syriske myndigheder er ligeledes repræsenteret på udgravningen i skikkelse af en repræsentant fra antikvitetsjenseten. Vi oplever, at det vi kan bidrage med, er midlerne til at igangsætte og gennemføre større udgravninger, en naturvidenskabelig ekspertise, muligheden for at udveksle erfaringer med syriske arkæologer og specialister og ikke mindst at give syrerne, som længe har været isoleret i den globale forskningsverden, en mulighed for at blive en del af det internationale netværk omkring studiet af den Nære Orient. Syrerne bidrager til gengæld med deres egen arkæologiske ekspertise og deres lokalkendskab. Når vi engang igen kan fortsætte med de arkæologiske udgravninger i Syrien, som ikke overraskende har været på standby i et års tid, vil der uden tvivl være brug for udenlandske midler til at genopbygge den lokale arkæologiske ekspertise.

Det at kunne grave kan opfattes som et privilegium. For når der graves forsvinder også muligheden for at gentage undersøgelserne. Men vi ser også mange problemer ved ikke at grave. Ved ikke at grave vil der oftere drages konklusioner om vores fælles fortid på et forkert grundlag. Såkaldte ikke-

destruktive undersøgelsesmetoder alene kan ikke erstatte traditionel udgravning. Tidsbegrænsede nødudgravninger har også mange svagheder. Ved ikke at foretage forskningsudgravninger med en længere tidshorisont vil vores viden om fortiden i værste fald blive "overfladisk" og kun af interesse for bevaringsinstitutionerne, såsom museerne. Hvis historiefortællingen skal have dybde og folkelighed, så må vi undersøge detaljerne omkring, hvordan folk boede, og hvad de levede af i oldtiden. Dette kan kun gøres ved, at vi graver.

På feltarbejde i den Nære Orient

Som nærorientalske arkæologer er udgangspunktet for vores virksomhed, at den er forskningsbaseret. Dvs. at hver eneste krone, der hentes til projektet, er tildelt med udgangspunkt i de forskningsspørgsmål, vi stiller til stedet og det materiale, vi forventer at udgrave. Dette er en fremgangsmåde, som har en relativ lang tradition i Mellemøsten. Men ikke alle udgravninger i Mellemøsten er langvarige projekter, ligesom der selvfølgelig også finder nødudgravninger sted f.eks. i forbindelse med de kolossale dæmningsanlæg, der opføres ved floderne Eufrat og Tigris. Mindre nødudgravninger forekommer også, men vi kan som arkæologer bosiddende i Europa af gode grunde ikke være til stede med kort varsel, den dag der er ledningsomlægninger i Damaskus, eller når en kælder skal graves ud i Homs. I disse tilfælde træder de lokale museer til for om muligt at sikre kulturarven.

Når et dæmningsprojekt skal løbe af stablen, inviterer landets antikvitetsstjeneste udgravningshold fra udlandet til at udgrave de lokaliteter, der er truet af oversvømmelse. Ofte er den slags redningsudgravninger det eneste, man som nybagt arkæolog får lov til at røre ved, før man eventuelt får lov til at udgrave en lokalitet efter eget valg. Der tildeles ikke nye tilladelser til at grave andre steder, før dæmningsprojektet er dækket ind, heller ikke selv om man står for tur til at påbegynde et nyt projekt efter "aftjent værnepligt". På den måde sørger de syriske myndigheder for, at det, der absolut *skal* udgraves her og nu, også bliver det.

I Mellemøsten arbejder vi primært efter den devise, at vi graver, fordi det er den bedste metode, hvorved vi kan få afklaret vores spørgsmål og vores problemstillinger. Dette udgangspunkt gælder også,

når det drejer sig om truede lokaliteter. At grave eller ikke at grave er sjældent omdrejningspunktet for arkæologiske projekter i Mellemøsten. Spørgsmålet er nok snarere, hvor meget der bør graves, og hvor der bør graves. Årsagen til dette er først og fremmest, at vi udgraver byhøje. Byhøje består af mange meter kulturlag, som tilsammen udgør et komplekst lagsystem. Selvom ikke-destruktive undersøgelser, som f.eks. overfladerekognoscering (markvandring) og "remote sensing" (rekognoscering vha. luft- og satellitfotos, geofysiske metoder osv.), er meget udbredt i Mellemøsten, så anvendes de primært som forstudier eller som supplement til egentlig udgravning. Det er vores opfattelse, at ikke-destruktive undersøgelsesmetoder kun sjældent kan erstatte egentlig udgravning. "Remote sensing" kan eksempelvis ikke håndtere lagdelingens kompleksitet ej heller lagenes diversitet. På samme vis kan markvandring ikke forklare, hvad man i oldtiden levede af, og hvilke guder man tilbad. Vi målretter selvfølgelig vore udgravningsfelter efter de problemstillinger, vi har: Er vi interesserede i urbaniseringen i det fjerde årtusinde f.v.t., forsøger vi så vidt, det er muligt at grave i områder af en byhøj, hvor lag fra denne periode er umiddelbart tilgængelige. På den måde bruger vi ikke ressourcer på at forholde os til senere perioders lag på vor vej ned til de lag, vi egentligt er kommet efter. Som et eksempel på forskningsarbejdet i Syrien vil vi se nærmere på, hvorfor vi graver på byhøjen Tell Brak i Syrien, og hvordan det foregår.

Tell Brak – en mangeårig forskningsudgravning

Vi graver på byhøjen Tell Brak, fordi vi gerne vil vide, hvordan de tidligste byer opstod i Mesopotamien, og Tell Brak er netop en af disse byer. Vi graver, fordi urbaniseringslagene ofte ligger mange meter under den nuværende overflade, hvilket er udenfor ikke-destruktive metoders rækkevidde.

Tell Braks rødder går mindst 8000 år tilbage i tid, og selvom der har været udgravninger på stedet næsten hvert år siden 1978, kender vi endnu ikke byens ældste lag (Skuldbøl og Hald 2012). Byhøjen, som gennem kobberstenalderen og bronzealderen var en vigtig regional storby, ligger i det nordøstlige Syrien og var beboet kontinuerligt gennem mindst 5000 år. De mange tusinde års opbygning af kulturlag gør, at højen er ca. 100 ha stor og rejser sig mere end 40 meter op over det omgivende slette-

landskab. Tell Braks silhuet kan således ses på mange kilometers afstand. Vores interimistiske teltlejr på byhøjen udgør kun en brøkdelen af den oprindelige by (fig. 1). Selv efter 34 års intensive undersøgelser er det kun en meget begrænset del af byhøjen, der er undersøgt. Dertil kommer, at Tell

Brak langt fra er den eneste menneskeskabte kolos på den syriske slette. Hvis man tager disse forhold i betragtning, og hvis vi udgraver med samme fart som i dag, vil der være arkæologisk materiale at udgrave på Tell Brak i over 1000 år.

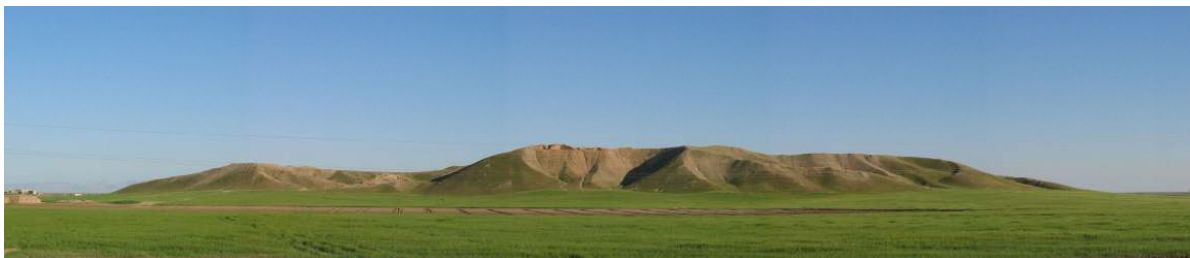

Fig. 1. Tell Brak set på afstand. Foto: Mette Marie Hald

Den lange forskningshistorie på Tell Brak og projektets forankring på Cambridge University giver os en mulighed for at drage udgravningserfaringer, som kun fås få andre steder. En stor del af holdet består af arkæologer, som har været fast stab på stedet i mere end et årti, og derfor kender de arkæologiske forhold til bunds. Derudover spillede de gamle udgravningsledere tilbage fra 1978 en aktiv rolle helt til for nyligt: De kom ud og øsede af deres erfaring og tog gamle kolleger med sig. Det har været et kæmpe privilegium at arbejde sammen med garvede arkæologer, som i deres ungdom arbejdede sammen med arkæologiske fyrtårne som Leonard Wolley i Ur i 1930'erne og Max Mallowan i Nimrud i 1950'erne. Denne erfaring har selvsagt aldrig kunnet blive erhvervet i et klasselokale.

Resultaterne fra Tell Brak har stor bevågenhed i arkæologiske kredse, og op gennem tiden har Tell Brak da også været sponsoreret af en lang række fonde og forskningsråd, som f.eks. British Academy, National Geographic, National Science Foundation og Forskningsrådet i Danmark. Men på trods af den store bevågenhed er det alligevel en konstant kamp at få midlerne til at række. Det er ofte mere reglen end undtagelsen at arkæologer og specialister, som deltager i udgravningerne på Tell Brak, ikke bliver aflønnet. De fleste, der slutter sig til udgravningen, er derfor også eksternt finansieret og deltager for at få svar på egne forskningsspørgsmål. I forbindelse med en udgravningssæson kan der således være tilknyttet 20-25 forskere og studerende med hver deres fokus, som de ønsker afklaret – dog ofte

indenfor rammerne af de tidsperioder, som udgraves på det pågældende tidspunkt.

Rytmen for feltarbejdet på Tell Brak bestemmes primært af årstiderne. Vi graver om foråret fra sidst i marts til sidst i maj. Om efteråret, når afgrøderne er høstede, vender vi tilbage, for at trave nabolaget tyndt. Traditionelt foregår udgravningen ved, at mellem 50 og 100 lokale arbejdere graver under opsyn af udenlandske eller lokale syriske arkæologer eller arkæologistuderende. Det er ikke ualmindeligt at se mellem 10 og 15 arbejdere tilknyttet hvert udgravningsfelt. Selvom supervisorerne har ansvaret for, at udgravningen udføres korrekt, så er de fleste lokale arbejdere særdeles erfarne, hvilket er en stor hjælp for mindre felterfarne arkæologer.

Udgravningerne på Tell Brak komplementeres af intensive rekognosceringer af nærområdet (f.eks. systematiske markvandring, prøvegravninger på og omkring byhøjen, og indsamling af jordprøver fra borekerner). Disse initiativer har ikke blot til formål at kortlægge bebyggelseshistorikken i regionen, men også at afklare og om muligt bestemme arten af menneskelige aktiviteter og økologiske forhold i nærområdet.

Vi oplever også jævnligt, at vi må foretage nødudgravninger. Senest har vi udgravet en mindre byhøj i Tell Braks lokalområde, som af lokale landmænd og myndigheder blev svært beskadiget. Ødelæggelserne resulterede i tilsynekomsten af den første massegrav fra kobberstenalderen i Mesopotamien

(Skuldbøl og Hald 2010). Vi fik derved adgang til noget helt unikt arkæologisk materiale. Den efterfølgende nødudgravning og de antropologiske studier af skeletmaterialet gav os ikke blot helt ny viden om forholdene i kobberstenalderen men i gangsatte også ekstensive undersøgelser af Tell Braks nærmeste opland. Disse undersøgelser tvinger os til at revidere hele urbaniseringsprocessen i den Nære Orient.

At arbejde i Syrien eller andre steder i Mellemøsten er forbundet med komplicerede restriktioner, hvad angår de arkæologiske fund. Vi har f.eks. ikke lov til at udføre arkæologiske fund bortset fra jordprøver og enkelte funddele (f.eks. dyreknogler og tænder, forkullede planterester, meget små potteskår) til brug for naturvidenskabelige undersøgelser og analyser.

Ved afslutningen af en udgravningssæson aftales det med en repræsentant for antikvitetsjenseten, hvilke genstande (f.eks. komplette krukker og museumsobjekter) der skal pakkes ned og sendes til det lokale museum. Øvrigt fundmateriale såsom potteskår, knogler, stenobjekter og flint forbliver i ekspeditionens lejr indtil de er blevet undersøgt. Herefter begraves de eller smides ud. Der kommer således ikke noget med hjem til danske museer eller universiteter.

Hvis vi skal tage de kritiske briller på i forhold til udgravningerne i den Nære Orient, må vi erkende, at nok skal der graves, men der skal ikke graves for meget materiale op ad gangen. Vores erfaring er, at der er for langt mellem studiesæsonerne på de fleste udgravningsprojekter. Graver man på livet løs og især, hvis man har at gøre med en byhøj som Tell Brak, hvor vi bogstaveligt talt graver tonsvis af bl.a. keramik op (fig. 2), så ender man med en kæmpe byrde af fund, som sjældent når at blive bearbejdet inden den næste udgravningssæson. Ikke mindst fordi vi jo netop ikke har ret til at udføre materiale. Dette er selvsagt kritisabelt, og det er til tider øde-

Fig. 2. Potteskår vaskes i ”skårgården”. Foto: Tim Skuldbøl

læggende for vores forståelse af oldtidens materielkultur. I sådan en situation må projektlederen udvise mådehold og professionalisme, og sørge for at medarbejderne får bearbejdet de data, som er udgravet, inden man stikker graveskeen i jorden igen. Samtidigt bør projektlederen sørge for at give sine medarbejdere fornemmelsen af ejerskab over de arkæologiske data. Det ses desværre alt for ofte, at erfarne arkæologer, selv efter mange års udgravningsarbejde i samme felt, ikke får lov til at efterbehandle endelige publicere de fund, de selv har gjort, fordi projektlederen mener, det er hans/hendes ret og ansvar alene. En sådan indstilling, at alle udgravningsresultater skal lægges på skuldrene af en enkelt person, resulterer ikke overraskende ofte i, at resultaterne publiceres sent – eller aldrig. Men det er en anden historie, der eventuelt kan tages op til diskussion i FaF.

For at opsummere: Vi graver i den Nære Orient, fordi vi i dette område kan undersøge de allertidligste forløbere for vores moderne samfund heriblandt udviklingen af agerbrug og de tidligste bysamfund. Når man har at gøre med en byhøj på 100 ha og med 40 meter tykke kulturlag, er praksis, med kun at grave, når en lokalitet trues af ødelæggelse, meningsløs. Det, der i stedet skal fokuseres på, er omtanke og respekt for det arkæologiske datasæt, der graves frem.

[Fagfællebedømt artikel]

Litteratur

Skuldbøl, T.B.B. og Hald, M.M. 2010: Massegravene på Tell Brak. *Tværkultur 2009*: 81-87.

Skuldbøl, T.B.B. og M.M. Hald 2012 (under udgivelse): Urbanisering og agerbrug i marginalzonen. *Nationalmuseets arbejdsmark 2012*.

Link

Tell Braks officielle website:
<http://www.mcdonald.cam.ac.uk/projects/brak/>